

Конспект уроку
Громадянська освіта
10 клас

ТЕМА: ВИТОКИ ТА ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.

*Автор: Олена Соловійова, заступник директора
з навчально-виховної роботи КЗ “Чернігівське ВПУ”,
викладач суспільних дисциплін*

Мета уроку:

- ❖ сформувати уявлення про міжнародні процеси, які сприяли політичній та економічній інтеграції країн Західної Європи після Другої світової війни; розкрити та пояснити зміст понять: інтеграція, Європейський Союз, Декларація Шумана, ЄОВС, Євроатом, ЄЕС, Маастрихтський договір, Лісабонський договір; дати інформацію про основні етапи процесу європейської інтеграції та діяльність ключових європейських політичних інституцій; допомогти сформулювати власну думку щодо перспектив розширення Європейського Союзу на схід та перспектив України як країни, що захищає і відстоює європейські цінності в умовах російської агресії, щодо повноправного членства в ЄС; сприяти розумінню системи базових європейських цінностей верховенства права, розвитку демократичних стандартів.
- ❖ розвивати здатність до критичного аналізу, що є невід’ємною складовою критичного мислення; стимулювати пізнавальну активність учнів у вивченні інтеграційних процесів в Європі, скеровувати учнів у дослідженні європейських ціннісних орієнтирів, які є надзвичайно важливими для України на шляху розбудови демократичної і правової держави; сформувати вміння добирати з різних джерел додаткову інформацію щодо особливостей функціонування ЄС та його інституцій, аргументовано обговорювати та дискутувати щодо перспектив розширення ЄС на схід.
- ❖ навчити враховувати здобутки провідних європейських держав на національному рівні в контексті формування вітчизняного правового поля та розбудови демократичного громадянського суспільства в Україні; сформувати усвідомлення важливості європейського вектору розвитку України та імплементації європейських цінностей в українському суспільстві; донести ідею взаємозалежності життя місцевої громади, України, Європи та світу; поглибити гуманістичну складову світогляду учнівської молоді.

Опорні поняття та терміни: євроінтеграція, Європейський Союз, Декларація Шумана, Римський договір, ЄОВС, Євроатом, ЄЕС, Маастрихтський договір, Лісабонський договір, Рада Європи,

Європарламент, Європейська рада.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Матеріально-технічне обладнання: комп'ютер, проєктор.

Дидактичне забезпечення: опорний конспект, презентація, відеоматеріали.

Міжпредметні зв'язки: Всесвітня історія, Історія України.

Методи: словесні (розповідь); наочні (демонстрація слайдів).

Використана література:

Європейський Союз: від ідеї до імплементації. Практикум/ Упорядники: М. К. Кеда та ін.: Навч.-метод. Посібник. Чернігів, 2017. 616с.

Концепт «Європа»: Навч. посібник/ Ващенко А. В., Гаврилов В. М., Дятлов В. О., Казимір В. А., Кеда М. К., Коваленко О. О., Соломенна Т. В. Чернігів, 2018. 296с.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку.

Створення позитивної установки на роботу.

Привітання вчителя та учнів.

Перевірка присутніх та готовності учнів до уроку.

II. Оголошення теми уроку. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності учнів.

Слово вчителя. Географічно, економічно і ментально Україна – європейська держава. Ми маємо з Європою спільні духовні цінності, багаторічний досвід відносин, багато в чому схожі наші погляди на майбутнє. Сьогодні більшість українців хоче, щоб Україна стала частиною об'єднаної Європи, а також підтримувала взаємовигідну, ефективну співпрацю з нашими західними сусідами.

Об'єднана Європа допомагає Україні як у подоланні зовнішньої агресії, так і у вирішенні багатьох внутрішніх проблем, які виникли під час російсько-української війни. Внаслідок російської агресії мільйони українців змушені були залишити свої домівки і зараз намагаються інтегруватися в єдиний європейський простір, імплементуючи європейські цінності на практиці в статусі українських біженців або в умовах тимчасового захисту.

Визнання та підтримка незалежності України Європейським Союзом, євроінтеграційна зовнішньополітична стратегія як основна мета розбудови України визначають подальші кроки України на шляху до набуття нею статусу повноправного члену Європейського Союзу. Тому тема нашого уроку є надзвичайно актуальною в умовах, коли Україна зі зброєю в руках доводить свою європейську ідентичність і захищає європейські цінності.

Об'єднання Європи – це одна з найбільш значних геополітичних подій

XX століття. В результаті масштабної і глибокої інтеграції Європейський Союз став потужним геополітичним центром.

Сьогодні ми з вами спробуємо відтворити етапи створення ЄС; визначити міжнародні процеси, які сприяли політичній та економічній інтеграції країн Західної Європи після Другої світової війни; розкрити та пояснити зміст понять: інтеграція, Європейський Союз, Декларація Шумана, ЄОВС, Євроатом, ЄЕС, Маастрихтський договір, Лісабонський договір; сформулювати уявлення про основні етапи процесу європейської інтеграції та діяльність ключових європейських політичних інституцій.

III. Вивчення нового матеріалу:

Розповідь вчителя.

1. Причини та основні концепції проведення європейської інтеграції. Паризький договір про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі.

«Триває будівництво Європи, – зазначив у своїй класичній праці Ж. Ле Гофф. – З цим пов'язуються великі надії. Їх поталанить реалізувати, лише використовуючи історичний досвід: адже Європа без історії була б схожа на дерево без коріння. День сьогоднішній розпочався учора, майбутнє завжди обумовлене минулим ... Наша Європа, територія, розташована між Атлантикою, Азією та Африкою, існує з давніх часів: її межі визначені географією, а сучасний образ формувався під впливом історії – відтоді, як греки дали їй ім'я, що залишилося незмінним до наших днів».

Що таке Європа? Європа – це реальність і міф. Реальність географічна і міф культурологічний. Історія Європи – це історія змін її географічних складових та історія ідей, що їх наповнювали.

Одним з факторів, який уможливив об'єднання Європи та створення Європейського союзу, була наявність так званої «європейської ідеї». Саме вона забезпечувала стійкість інтеграційних імпульсів на континенті. Під «європейською ідеєю» слід розуміти уявлення про Європу як про територіальну і цивілізаційну єдність, що має спільну історичну долю і відтак потребує об'єднання та інституційного оформлення. Інакше кажучи, йдеться про усвідомлення спільності минулого і майбутнього європейських країн і народів. Ця ідея базувалася на відчутті приналежності усіх європейців до спільної історії та території, наявності єдиної базової європейської культури.

Друга світова війна для Європи стала ще більшим потрясінням, ніж Перша: величезні матеріальні втрати та людські жертви; втрата лідерства на світовому фінансово-економічному ринку; послаблення позицій у системі міжнародних відносин; втрата більшості колоній та залежних територій; наступ американської економіки та культури.

Ще одним важким наслідком стала комунізація значної частини Центрально-Східної Європи та поділ Німеччини, східна територія котрої стала частиною великого комуністичного експерименту, що викликало напругу у міжнародних відносинах. Цей комплекс загроз поставив на порядок денний пошук найбільш оптимального механізму порятунку Європи

та збереження її лідерства у сучасному світі. Всі ці фактори сприяли усвідомленню необхідності інтеграції.

Відтак, у повоєнний період шлях до об'єднаної Європи почали прокладати завдяки інтеграції в окремих напрямках: політичному, оборонному, економічному.

Історичні корені Європейського Союзу лежать у результатах Другої світової війни. Серед найбільш важливих причин європейської інтеграції можна виділити потребу миру та безпеки. Країни нової повоєнної Європи повинні були гарантувати, що більше ніколи не повториться жорстокість обох світових воєн. Спільне прийняття рішень мало стати перешкодою для появи нових конфліктів, а тісна політична та економічна співпраця – успішним бар'єром перед комунізмом, який набирив усе більших обертів, та перед економічною експансією США в Європі.

Другою причиною можна назвати сподівання на економічний розвиток та добробут. Співпраця в межах об'єднаної Європи покликана була дати її мешканцям економічну стабільність та успіх. Створення спільного ринку мало оптимізувати економічну діяльність та розвиток торгівлі в межах цілого континенту. Спільний ринок повинен був стати гарантією вільного руху людей, капіталів, товарів та послуг. Ще одним мотивом до створення ЄС було бажання європейців зберегти роль економічного та політичного лідера на міжнародній арені. Європейці добре розуміли, що обидві світові війни значно послабили позиції європейських країн у світі. Лише тісна співпраця у цих сферах допомогла б повернути їм вплив та переваги, які вони втратили.

Ідею створення «Сполучених Штатів Європи» уперше висловив у вересні 1946 р. прем'єр-міністр Великобританії Вінстон Черчилль у місті Цюрих менш ніж за півтора роки після закінчення Другої світової війни. У своїй промові він сказав: «Ми маємо тепер будувати свого роду Сполучені Штати Європи ... першим кроком має стати партнерство між Францією та Німеччиною ... Франція та Німеччина повинні взяти на себе ініціативу разом».

У 1947 р. за сприяння Вінстона Черчілля був створений Рух Об'єднаної Європи. Західноєвропейські країни створюють Раду Європи у 1949 р.

1949 р. ще один відомий французький діяч Ж. Моне розробив концепцію створення економічного союзу – Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС). Вона отримала назву «комунітарний метод», адже, маючи за кінцеву мету федералізацію Європи, передбачала дуже помірковані та прагматичні кроки на цьому шляху: держави зберігають повний суверенітет, а процес інтеграції має відбуватися через суто економічні інтереси.

Під час Другої світової війни Жан Моне зробив висновок, що економічна інтеграція є єдиним засобом, завдяки якому можна уникнути можливих конфліктів в Європі у майбутньому. У 1943 р. Жан Моне стверджував, що «держави Європи повинні створити федерацію або «європейське утворення», що зробить їх єдиним економічним утворенням».

Своєрідним продовженням «плану Моне» став план тогочасного очільника міністерства закордонних справ Франції Робера Шумана (1886–1963 рр.), презентований автором 9 травня 1950 р.

Сьогодні 9 травня перетворився на європейський символ (День Європи), який разом із прапором, гімном «Ода радості» Людвіга ван Бетховена, девізом («єдність у різноманітті») та єдиною валютою (євро) визначають політичний статус Європейського Союзу. День Європи – це привід для активних масових заходів, зустрічей та презентацій, який традиційно святкують у травні.

Головні принципові положення плану Шумана можна звести до наступних тез:

- об'єднана Європа буде створюватись поетапно, а інтеграційний поступ залежатиме від реалізації конкретних проєктів, їхньої успішності та зацікавленості окремих країн;
- першим інтеграційним проєктом має стати співпраця у стратегічних галузях, передусім вугільній та сталеливарній;
- вагома роль відводиться об'єднанню цих галузей двох країн – ФРН та Франції;
- створене на визначених принципах інтеграційне об'єднання стане основою майбутньої федералізації Європи.

План передбачав своєрідну модель об'єднання, котра поєднувала б риси як федерації, так і конфедерації. Цей проєкт було схвалено більшістю європейських аналітиків, державних політичних діячів та покладено в основу першого масштабного інтеграційного утворення – Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), започаткованого 1951 р. у Парижі представниками шести країн (Франція, ФРН, Італія, Нідерланди, країни Бенілюксу).

Договір про створення Європейського співтовариства з вугілля та сталі (англ. the Treaty of Paris establishing the European Coal and Steel Community (ECSC)) був підписаний 18 квітня 1951 р. у Парижі, а набув чинності 23 липня 1952 р. після ратифікації парламентами держав-членів. Він був заснований на плані Шумана-Моне. Діяти Європейське співтовариство з вугілля та сталі (ECSC) почало в серпні 1952 р. Угоду уклали на 50 років.

Паризький договір про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) створив не тільки спільний ринок чотирьох продуктів гірничорудної промисловості (вугілля, залізна руда, сталь і металобрухт), але й спільне регулювання обсягів виробництва і рівня цін, інвестиційні програми і раціональне використання робочої сили. ЄОВС контролювало 60% виплавки сталі і 50% видобутку вугілля у Західній Європі.

2. Підписання Римських угод. Створення Європейського співтовариства. Митний союз та спільний ринок.

Наступний етап економічної інтеграції країн Західної Європи розпочався одразу після початку конференції в Мессині, що в Італії, яка відбулася в червні 1955 року. Учасниками конференції були міністри закордонних справ країн-членів ЄСВС, які обговорили майбутнє європейської інтеграції.

На конференції було створено групу експертів (з бельгійцем Полем-Анрі Спааком на чолі), яка мала підготувати доповідь про можливість розширення інтеграції.

Пол-Анрі Спаак, міністр закордонних справ Бельгії, підготував меморандум від імені країн Бенілюксу, в якому пропонувалася подальша інтеграція в рамках ідеї Жана Моне щодо об'єднання атомної енергії та конкурентної пропозиції щодо спільного ринку. Ентузіазм Поля-Анрі Спака в питанні поглиблення інтеграції здобув йому прізвисько «Mr. Європа». У заключному звіті, представленому колегам закордонних справ на зустрічі у Венеції у травні 1956 р., було запропоновано дві цілі галузевої (атомної енергетики) інтеграції та ширшої економічної інтеграції (спільний ринок), які мали реалізуватися в окремих організаціях з окремими договорами.

Засідання міністрів закордонних справ у Венеції ознаменувало відкриття міжурядової конференції. Конференція завершилася серією зустрічей на високому рівні в лютому 1957 р.

Результатом було два договори – створення Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом) та Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Обидва були підписані в Римі у березні 1957 р.: Договір про створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) та Договір про створення Європейського Співтовариства з питань Атомної Енергії (Євратом) – (Римські Договори) ([англ.](#) Treaties of Rome). Хоча офіційно обидва називаються Римськими договорами, на практиці лише договір про створення ЄЕС відомий сьогодні як Римський договір.

Європейське Співтовариство з питань Атомної Енергії було створене для того, щоб контролювати мирне використання ядерної енергії. Завдання Співтовариства полягало у встановленні норм безпеки для санітарної охорони працівників і населення та в контролі над використанням радіоактивних матеріалів. Це Співтовариство не мало значного впливу на процес європейської інтеграції

До кінця року шість країн (Франція, ФРН, Італія, Голландія, Бельгія та Люксембург) ратифікували два договори, тому обидва договори набрали чинності 1 січня 1958 р.

Відтак, у 1950-х рр. на теренах Західної Європи було сформовано три інтеграційні утворення. На початку 1950-х рр. концепт Європа почав набувати реальних обрисів, стрижнем інтеграційних процесів стали економічні та безпекові чинники повоєнної Європи та світу. Певний час створені у 1951 та 1957 рр. інтеграційні об'єднання – «Європейські економічні співтовариства» (ЄЕС) – існували окремо, проте поступово інституційна структура співтовариств об'єднувалась і, зрештою, повне злиття відбулось 1967 р. Загалом, угоди про створення ЄЕС передбачали заходи, котрі надовго визначили як напрями інтеграційних процесів у Європі, так і характер дискусій щодо сучасного стану та перспектив інтеграції:

- запровадження в рамках співтовариства принципу чотирьох основних свобод: вільне пересування людей, товарів, послуг та капіталів;
- узгоджена митна політика відносно країн, що не є членами співтовариства;

- узгодження політики у галузі сільського господарства («Спільна сільськогосподарська політика»), а також транспорту;
- координація та узгодження антимонопольної політики країн-членів спільноти;
- поступове зближення головних положень економічного та соціального законодавства.

У 1967 р. внаслідок злиття органів управління ЄОВС, ЄЕС і Євроатому утворилась триєдина інтеграційна організація з офіційною назвою Європейське співтовариство.

У 1968 р. Шість країн (Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія та Люксембург) знімають мита на товари, що імпортуються одна з одної, дозволяючи вперше здійснювати вільну транскордонну торгівлю. Цей митний союз скасував митні збори на внутрішніх кордонах та запровадив єдину систему оподаткування імпорту. Згодом внутрішній прикордонний контроль зник.

Отже, було створено митний союз. У період 1958–1969 рр. формувався спільний ринок. Мито у взаємній торгівлі країн-членів поступово знижувалось, уже 1962 р. були в основному ліквідовані кількісні обмеження товарообміну, одночасно національні митні тарифи замінювались єдиним тарифом. Єдиний тариф члени Співтовариства почали застосовувати з 1 липня 1968 р. з одночасним усуненням мита у ЄС.

1968 р. – завершення процесу створення митного союзу, відтак почав діяти єдиний митний тариф щодо третіх країн. Того ж таки року запрацював спільний ринок сільгосппродукції.

Важливим кроком стало затвердження 1986 р. символіки інтеграційного об'єднання: прапор із 12 зірками та гімн – «Ода радості» Людвіга Ван Бетховена (фрагмент 9 симфонії).

У 1974 р. лідери ЄС створили Європейський фонд регіонального розвитку. Його мета – перерахувати гроші з багатих до бідних регіонів для покращення доріг та комунікацій, залучення інвестицій та створення робочих місць. Важливим елементом подальшої інтеграції стало створення Європейської Валютної Системи (ЄВС), що почала функціонувати з березня 1979 р., і перед якою були поставлені чотири головні цілі:

- досягнення валютної стабільності в межах ЄС;
- спрощення конвергенції процесів економічного розвитку;
- забезпечення стратегії зростання в умовах стабільності;
- стабілізація міжнародних валютних та економічних взаємовідносин.

Базовим елементом ЄВС є запровадження розрахункової валютної одиниці – ЕКЮ.

3. Підписання Єдиного європейського акту та його зміст.

У середині 1980-х Європейське співтовариство зазнало серйозної трансформації: для покращення торгівлі між членами Співтовариства країни-члени прийняли Єдиний європейський акт (ЄЄА) (англ. Single European Act, SEA), підписаний у лютому 1986 р. Акт модифікував Римські

Договори та запропонував програму переходу до 1993 р. до єдиного внутрішнього ринку, в основу якого було покладено чотири складові:

- вільний рух товарів;
- вільний рух осіб;
- вільний рух капіталу;
- вільний рух послуг.

Одним з найпомітніших аспектів трансформації Європейського співтовариства є те, що воно співпало із середземноморським розширенням ЄС. Приєднання відносно бідної Греції у 1981 р., Португалії та Іспанії в 1986 р. загрожувало відхилити європейську інтеграцію від курсу економічного і політичного зближення.

Таким чином, Єдиний європейський акт був більш ніж пристосуванням для запуску програми єдиного ринку. Це була складна угода щодо поліпшення прийняття рішень, зміцнення демократії, досягнення лібералізації ринку та водночас сприяння економічній та соціальній згуртованості. Цей Акт вніс зміни до правил, що регулюють діяльність європейських інституцій, та розширив повноваження Співтовариства, зокрема у галузі досліджень та розробок, навколишнього середовища та спільної зовнішньої політики. ЄЄА включив значні зміни в екологічну політику, дослідження та розвиток, а також згуртованість між багатими та бідними регіонами ЄС.

Ратифікація ЄЄА проходила відносно спокійно. Незважаючи на офіційні протести Великої Британії та Данії до і під час конференції, більшість національних парламентів проводили жваві дебати щодо ЄЄА, і майже всі проголосували за ратифікацію, остаточно ратифікація ЄЄА відбулася в липні 1987 р. Єдиний європейський акт та програма єдиного ринку викликали відновлення інтересу до економічного та валютного союзу (ЄВС). У той же час і у відповідь на подібний політичний та економічний тиск рух за реформи в Центральній та Східній Європі прискорив крах комунізму. Більш ніж будь-яка інша подія, зруйнування Берлінської стіни в листопаді 1989 р. символізувало закінчення «холодної війни» та призвело до об'єднання Німеччини у 1990 р.

Таким чином, у 1960-х рр. народилася найбільша у світі торгова група: у ЄС створено митний союз та спільний ринок. Торгівля між країнами-членами ЄС та рештою світу стрімко зростала.

Спільний ринок – одне з найбільших досягнень ЄС. Він сприяє економічному зростанню та створенню робочих місць, полегшує повсякденне життя для людей та підприємств. Завдяки спільному ринку (іноді його також називають внутрішнім ринком) люди, товари, послуги та гроші можуть переміщатися в межах ЄС майже так само вільно, як і в межах однієї країни. Громадяни ЄС можуть навчатися, жити, купувати, працювати та виходити на пенсію в будь-якій країні ЄС та насолоджуватися продуктами з усієї Європи. Сотні технічних, правових та бюрократичних бар'єрів для вільної торгівлі та вільного руху між країнами-членами ЄС були усунені, щоб зробити справи простішими в межах єдиного ринку.

Політичні зміни, спричинені засіданнями «круглого столу», падіння Берлінської стіни та об'єднання Німеччини призвели до того, що політична інтеграція набрала обертів.

4. Створення Європейського Союзу. Маастрихтський договір 1992 року. Три стовпи ЄС. Система органів ЄС.

У 1990 р. Бельгія запропонувала організувати конференцію, на якій можна буде напрацювати принципи для поглиблення політичного союзу та впровадження спільної валюти (ЕКЮ). У 1988 р. група експертів під керівництвом Президента Європейської Комісії Жака Делора розробила план створення Європейського валютного союзу.

Цей план дістав назву «звіт Делора» і передбачав три етапи. Після доопрацювання й уточнень звіт було схвалено главами держав та урядів у грудні 1991 р. у формі договору на конференції у Римі.

Ця конференція розпочалася в грудні 1990 р. у Римі і завершилася 7 лютого 1992 р. у Маастрихті підписанням Договору про створення Європейського Союзу, який, за місцем його прийняття, отримав назву «Маастрихтський договір» (англ. Maastricht Treaty). Цей Договір офіційно об'єднав усі раніше згадані європейські співтовариства, виділяв серед інших дві найважливіші сфери співробітництва – у сфері вироблення і проведення єдиної зовнішньої політики і політики безпеки та у сфері юстиції і внутрішніх справ.

У цьому документі відзначено: «Європейський Союз будується на основі Європейських Співтовариств, доповнюючись політикою та формою співпраці встановленими у цьому Договорі (...). Європейський Союз базується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини та основних свобод, а також верховенства права; ці принципи є спільні для усіх країн-членів». Під час підписання Договору було визначено, що в 1996 р. відбудеться чергова міжнародна конференція, на якій буде обговорено реалізацію Договору та буде ухвалено рішення щодо переходу до наступної фази інтеграції.

Згідно з Маастрихтським Договором, *ЄС базується на трьох стовпах*:

- Повноваження **першого стовпа** дуже широкі, а саме: спільний внутрішній ринок, тобто вільний рух осіб, капіталу, товарів та послуг, митний союз, спільна торговельна політика, спільна сільськогосподарська політика та політика рибальства, спільна транспортна та енергетична політика, Європейський Соціальний Фонд, спільна політика з питань охорони навколишнього середовища, захист конкуренції, підтримка наукового та технологічного розвитку, охорона здоров'я та споживачів, цивільна оборона, туризм та спорт.
- **Другий стовп** – це Спільна Зовнішня Політика та Політика Безпеки (СЗППБ). Її завданням є зміцнення єдності та незалежності Європи, що повинно сприяти збереженню миру, безпеки, прогресу на цілому континенті та в світі. Цілі СЗППБ: охорона спільних цінностей, життєвих інтересів, незалежності та цілісності ЄС, згідно з принципами Хартії Об'єднаних Народів, зміцнення безпеки ЄС та його членів, збереження

миру та зміцнення міжнародної безпеки, підтримка міжнародної співпраці, розвиток та зміцнення демократії, а також легітимних урядів та поваги до прав людини та основних свобод.

- **Третій стовп** – співпраця у сфері юстиції та внутрішніх справ. Визначаючи обов'язки країн-членів у межах третього стовпа, творці Договору про ЄС не включили до діяльності ЄС питання, пов'язані з утриманням громадського спокою та охорону внутрішньої безпеки. У рамках третього стовпа, ЄС зобов'язується: забезпечити громадянам ЄС високий рівень охорони з питань свобод, безпеки та юстиції, запобігати расизму і ксенофобії, а також боротися з цими явищами, запобігати організованій злочинності та боротися з ними, боротися з тероризмом, торгівлею людьми, торгівлею наркотиками, торгівлею зброєю, корупцією та зловживаннями.

З метою боротьби з цими явищами створено європейську поліцію – Європол, а також висловлена мета в майбутньому уніфікувати покарання за такі дії у всіх країнах-членах.

З 1 листопада 1993 р. Європейське співтовариство перейшло у нову стадію економічної інтеграції і за рішенням держав і урядів країн-членів стало називатись **Європейським Союзом**. У межах ЄС планувався також перехід і до політичної інтеграції – створення нової наддержави конфедеративного або федеративного типу. Поступово ЄС набуває рис єдиної державності, контури якої проступають в економіці, політиці і в соціальній сфері.

Отже, 7 лютого 1992 р. у **Маастрихті** (Нідерланди) країни – учасниці «Спільного ринку» підписали **Договір про утворення Європейського Союзу**. Він вступив у силу 1 листопада 1993 р.

Принципові аспекти угоди виглядають таким чином:

- створення економічного та валютного союзу (до кінця 1990-х рр.). Данія та Велика Британія відтермінували участь у валютному союзі;
- поглиблення співробітництва у соціальній сфері;
- широке політичне співробітництво – «Європа громадян» (запровадження європейського громадянства із виборчим правом незалежно від місця проживання);
- посилення захисту прав та інтересів усіх громадян ЄС;
- демократизація процесу прийняття рішень у головних інституціях ЄС;
- суттєве розширення повноважень Європейського парламенту;
- проведення спільної зовнішньої та безпекової політики із перспективою здійснення спільної оборонної політики, інструментом якої мав стати Західноєвропейський оборонний союз (ЗОС);
- поглиблення співробітництва у правоохоронній та судовій сферах у межах ЄС;
- співробітництво у сфері культури, науки, освіти.

Загалом, Маастрихтська угода визначила фундаментальну основу ЄС, яку назвали «трима стовпами/колонами»:

- «перший стовп» – Європейські Співтовариства: ЄСВС, Євратом та Європейське Співтовариство, котрі стали основою інтеграції;
- «другий стовп» – спільна зовнішня та безпекова політика (СЗПБ);
- «третій стовп» – співробітництво у сфері внутрішніх справ та юстиції.

Маастрихтська угода сформувала інституційну структуру системи органів ЄС. Було створено низку інституцій:

- **Європейська рада** складається з глав держав та урядів країн-учасниць та Голови Єврокомісії. В її рамках відбувається обговорення актуальних проблем та прийняття стратегічних рішень шляхом консенсусу, якщо установчими договорами не передбачено інше. Рішення ЄР мають політичний характер;
- **Рада ЄС** або ж Рада міністрів (вищий законодавчий орган) складається з національних міністрів певного профілю. Особливістю роботи є те, що у залежності від проблеми, котра має бути вирішена чи обговорена, склад Ради ЄС змінюється (торгівля, соціальна сфера, сільське господарство, екологія тощо, усього – 10 конфігурацій Ради). Головна функція – координація економічної співпраці та керівництво бюджетом;
- **Європейська комісія** – виконавчий орган з правом законодавчої ініціативи, складається з 28 членів, призначених національними урядами на 5 років, які є незалежними від них (номінально). Головні функції: розпорядження бюджетом; контроль за дотриманням угод та законів; окреслення перспектив розвитку тощо;
- **Європейський парламент** – законодавчий орган, котрий розділяє ці повноваження із Радою ЄС. Він формується шляхом прямих виборів на 5 років і має консультативні та контрольні функції, приймає поправки до рішень та бюджету. Йому підпорядкована **Єврокомісія**;
- **Європейський суд** (Суд ЄС або ж Суд справедливості) трансформований із суду ЄОВС. Основні повноваження визначались Маастрихтською угодою. Ця установа стежить за дотриманням законів, трактує документи та закони.

До 1999 р. передбачалось створити Європейський центральний банк, впровадити спільну валюту, єдине громадянство, закінчити створення організаційного та правового механізму узгодження зовнішньої політики та політики безпеки держав-членів ЄС.

Договір про Європейський Союз – це головна віха ЄС, яка встановила чіткі правила майбутньої єдиної валюти, а також зовнішньої політики та політики безпеки та більш тісної співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ.

1 січня 1993 р. встановлено єдиний ринок з його чотирьома свободами: вільний рух товарів, послуг, людей і грошей. Починаючи з 1986 р. було прийнято понад 200 законів, що стосуються податкової політики, регулювання бізнесу, професійної кваліфікації та інших бар'єрів для відкритих кордонів.

5. Шенгенська угода.

Серед них – Договір «Про відміну паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу», первинно підписаний 14 липня

1985 р. сімома європейськими державами (Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція, Німеччина, Португалія та Іспанія) в Шенгені, маленькому містечку в Люксембурзі, що знаходиться поблизу точки сходження кордонів Люксембургу, Німеччини та Франції. Угода вступила в дію 26 березня 1995 р. 1995 р. до Договору і Конвенції приєдналися Іспанія і Португалія.

26 березня 1995 р. Шенгенська угода набуває чинності у сімох країнах – Бельгії, Німеччині, Іспанії, Франції, Люксембурзі, Нідерландах та Португалії. Мандрівники будь-якої національності можуть подорожувати між усіма цими країнами без паспортного контролю на кордонах. Інші країни з тих пір приєдналися до безпаспортного шенгенського простору.

Тому на кордонах між країнами – учасницями Шенгенської угоди більше немає прикордонного контролю. Це завдяки шенгенським правилам, які є частиною законодавства ЄС. Ці правила скасовують весь контроль внутрішніх кордонів, але встановлюють ефективний контроль на зовнішніх кордонах ЄС та запроваджують спільну візову політику. Повними членами Шенгену є Австрія, Бельгія, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція (але не Ірландія та Великобританія) плюс Ісландія, Норвегія та Швейцарія, Ліхтенштейн (які не є членами ЄС).

Треба зважати на те, що хоча більшість країн-учасниць Шенгенського простору є членами ЄС, однак Шенгенський простір не дорівнює ЄС, як можна побачити на мапі.

Шенгенська угода стала символом принципово нового етапу розвитку європейської інтеграції. Фактична ліквідація внутрішніх кордонів між державами – учасницями Шенгенського договору стала ще одним важливим кроком на шляху до єдиної Європи. Власне, безперешкодний вільний перетин «внутрішніх кордонів» між країнами Європейського Союзу існував і до Шенгена, але стосувався виключно громадян цих країн. Шенгенська віза, що видана однією з учасниць угоди, дійсна на території всіх країн-учасниць.

6. Введення єдиної валюти. Валютний та економічний союз.

Найбільше протиріч на шляху інтеграції у 1990-х рр. викликала ідея введення спільної валюти. Три невдалі спроби запровадження спільної валюти було здійснено у 1992, 1995 та 1997 рр. Вони показали, що не всі країни зможуть увійти до валютного союзу одночасно. Постійне відкладання введення євро ставило під сумнів увесь проект, оскільки створення валютного союзу потребує одночасного врахування значної кількості факторів, що, можливо, ніколи не буде досягнуто. Саме тому в ЄС не було одноставної думки про готовність Союзу до введення спільної валюти у 1999 р.

Створення валютного союзу залежало від ступеня готовності держав до участі в ньому. Для цього ЄС визначило кілька умов-критеріїв:

- інфляція не може перевищувати рівень, існуючий у трьох державах-членах з найстабільнішими цінами, більш ніж на 1,5 відсоткових пункти;

- розміри бюджетного дефіциту мають становити не більше, як 3% ВВП країни;
- коливання обмінних курсів національних валют (при відсутності їх девальвації у попередні 2 роки) має бути у межах, встановлених для європейської валютної системи ("+" , "-" 2,25%);
- норма довгострокового прибутку не повинна перевищувати 2% від середньої норми прибутку трьох членів ЄС, які мають найнижчу норму прибутку;
- Національний борг не повинен перевищувати 60% ВВП.

У 1995 р. критеріям Маастрихтського договору за рівнем інфляції відповідали 11 країн-членів ЄС з 15; за процентними ставками – 10; за розмірами бюджетного дефіциту – 4 (Данія, Німеччина, Ірландія та Люксембург), причому показник дефіциту в цілому по ЄС склав 4,7%; за розмірами внутрішнього державного боргу – 5 (Данія, Німеччина, Люксембург, Франція і Великобританія). Тобто усі вимоги виконувала лише одна країна – Люксембург, по три вимоги виконували Німеччина, Франція, Великобританія, Данія та Ірландія.

Для поліпшення ситуації керівні органи ЄС передбачили низку заходів посилення контролю за економічною політикою держав-членів. Зокрема Німеччина у грудні 1995 р. запропонувала укласти між майбутніми членами валютного союзу «стабілізаційний пакт». За цим пактом країни-учасниці мали добровільно взяти на себе зобов'язання навіть у несприятливий для економіки час не перевищувати тривідсоткового рівня дефіциту бюджету відносно ВВП. За сприятливої економічної ситуації цей показник зменшуватиметься до 1%. При порушенні цього зобов'язання країна має піддаватись штрафним санкціям (у розмірі 0,25% ВВП за кожний відсоток понад тривідсоткову межу).

Країни ЄС не підтримали пропозиції Німеччини, і лише у грудні 1996 р. було досягнуто домовленості щодо механізму запровадження санкцій, які набувають чинності тільки після відповідного рішення політичної системи своєчасного попередження. Політичні рішення мали прийматися з урахуванням виняткових випадків, до яких віднесено не лише природні катастрофи та надзвичайні політичні події (на кшталт об'єднання Німеччини), а також значне скорочення економічного зростання.

Для вирішення валютних проблем створено Європейський центральний банк у Франкфурті-на-Майні (Німеччина) у червні 1998 р. Попередник ЄЦБ – Європейський монетарний (валютний) інститут. ЄЦБ взяв на себе повноваження щодо реалізації монетарної (валютної) політики в зоні євро, а також забезпечує стабільність цін. До директорату ЄЦБ увійшли управляючі центральними банками 11 країн Єврозони. Національні банки держав-членів лише реалізують валютну політику, не визначаючи її.

Рішення про створення валютного союзу певним чином змінило загальну стратегію будівництва ЄС. До цього часу ця стратегія передбачала, що всі держави-учасниці мають рухатись на шляху інтеграції з однаковою швидкістю і на рівних брати участь у реалізації інтеграційних програм. Для

нових членів передбачався лише перехідний період, після якого на них поширювалися загальні правила.

З 1 січня 1999 р. євро вводиться у 11 країнах (Греція приєдналася у 2001 р., оскільки стан її економіки, фінансів, соціального рівня не відповідали необхідним вимогам) лише для комерційних та фінансових операцій. Це рішення містило у собі небезпеку дестабілізації торгівельних потоків та розпаду спільного внутрішнього ринку з поділом ЄС на дві нерівні щодо становища (статусу) групи країн, що негативно впливатиме на загальний інтеграційний процес.

З 1 січня 1999 р. євро почало діяти лише у чеках, банківських розрахунках і перерахунках. Коментуючи факт народження євро, голова Європейської Комісії Жак Сантер сказав: «...євро являтиме собою потужний фактор не лише для подальшої економічної інтеграції, але також і для інтеграції політичної. Для цього зараз є усі необхідні умови... Безперечно, це історична подія, насамперед тому, що вона безпрецедентна в історії людства. Уперше одні з найсильніших і найрозвинутіших держав світу добровільно відмовляються від своїх національних валют для того, щоб створити одну, єдину, спільну».

Єдина європейська валюта – євро – стала реальністю 1 січня 2002 р., коли банкноти та монети євро замінили національні валюти у 12 з 15 країн ЄС (Бельгії, Німеччині, Греції, Іспанії, Франції, Ірландії, Італії, Люксембурзі, Нідерландах, Австрії, Португалії та Фінляндії). Друк, карбування та розповсюдження їх у 12 країнах є головною логістичною операцією. Задіяно понад 80 мільярдів монет. У 2007 р. до єврозони приєдналась Словенія, у 2008 р. – Мальта і Кіпр, 2009 – Словаччина, у 2011 р. – Естонія, у 2014 р. – Латвія й у 2015 р. – Литва.

Сьогодні членами єврозони є 19 країн-членів ЄС. Інші країни ЄС (виділені жовтим на мапі) приєднуються до єврозони, як тільки вони відповідатимуть умовам, передбаченим Маастрихтськими критеріями конвергенції, згідно встановленого порядку.

Перевагами введення єдиної європейської валюти євро є:

- немає ризику коливання валюти та вартості обміну валюти;
- більший вибір та стабільні ціни для споживачів;
- більш тісне економічне співробітництво між країнами ЄС;
- може використовуватися всюди в євзоні.

Монети виглядають так: одна сторона з національними символами, одна сторона – загальна. Банкноти: немає національної сторони. Зображені арки, мости та вікна як символи об'єднання.

У межах єврозони економічна політика залишається значною мірою відповідальністю держав-членів, але національні уряди повинні координувати свою відповідну економічну політику для досягнення загальних цілей стабільності, зростання та зайнятості.

Європейська валютна система – це міжнародна (регіональна) валютна система – сукупність економічних відносин, які пов'язані з функціонуванням валюти в межах економічної інтеграції; це державно-правова форма

організації валютних відносин країн «Загального ринку» з метою стабілізації валютних курсів і стимулювання інтеграційних процесів. Запровадження ЄВРО призвело до того, що в країнах, в яких вона запроваджена, стала здійснюватися єдина валютна політика.

7. Європейська Конституція та Лісабонський договір.

У 2004 році 25 країн ЄС підписали Договір про встановлення Європейської Конституції. Він призначений для впорядкування демократичного прийняття рішень та управління в ЄС. Він також створює посаду міністра закордонних справ Європи. Він повинен бути ратифікований усіма 25 країнами, перш ніж він набуде чинності. Коли громадяни Франції та Нідерландів на референдумах 2005 року проголосували «ні» Конституції, лідери ЄС оголосили «період роздумів».

На заміну Конституції у 2007 році 27 країн ЄС підписали Лісабонський договір, який вніс зміни до попередніх договорів.

Він покликаний зробити ЄС більш демократичним, ефективним та прозорим, і тим самим спроможним вирішити глобальні виклики, такі як зміни клімату, безпека та сталий розвиток. Ратифікація Лісабонського договору була офіційно завершена всіма країнами-членами Європейського Союзу 3 листопада 2009 р. Після ратифікації всіх країн-членів ЄС договір набув чинності 1 грудня 2009 р.

У 2008 р. світова фінансово-економічна криза почалася із США. Скоординована відповідь на неї лідерів ЄС була такою:

- Нові інструменти управління кризовими ситуаціями та реформи правил;
- Європейський механізм стабільності: фонд допомоги країнам у надзвичайних економічних труднощах;
- Нові закони щодо стабільності банків;
- Банківський союз: нагляд за банками в усьому ЄС та механізм припинення функціонування банків;
- Більш ефективне управління економікою;
- Європейський семестр: щорічна процедура координації державних бюджетів;
- Пакт Євро +;
- «Фіскальний компактний договір»: взаємні зобов'язання щодо надійних державних фінансів.

Після виходу з кризи були впроваджені такі досягнення:

- Інвестиційний план для Європи, прийнятий у листопаді 2014 р., використовує державні гарантії для стимулювання приватних інвестицій.
- Європейський фонд стратегічних інвестицій вже залучив 439 млрд євро інвестицій (до жовтня 2019 р.), що перевищує очікування.
- Інвестиції плану підтримали створення 1,1 млн робочих місць, показник до 2022 р. збільшився до 1,7 млн.

- Більше одного мільйона малих та середніх компаній мають намір скористатися покращеним доступом до фінансування, і план сприяв збільшенню валового внутрішнього продукту ЄС на 0,9%.

Отже, у XXI столітті Європейський Союз є високо інтегрованим економічним ринком з понад 446 мільйонів споживачів (станом на 2020 р.). Це друге найбільше об'єднання за кількістю населення в світі після Китаю та Індії.

ЄС – потужний торговий блок і багато неєвропейських підприємств корегують свою продукцію з метою дотримання економічних норм, встановлених в рамках ЄС. Європейський Союз являє собою останню і найбільш успішну спробу об'єднання Європи, у тому числі численні спроби забезпечити єдність силою зброї, наприклад, походами Наполеона Бонапарта або ж під час Другої світової війни. Не зважаючи на те, що політична інтеграція в ЄС просувається набагато повільніше ніж економічна, а інтеграційні процеси відбуваються у різних регіонах світу, але найповніше і найбільш інтенсивно вони здійснюються саме в Європі.

Процес здійснення більш тісної інтеграції на Європейському континенті після закінчення Другої світової війни полягав не лише в інтеграції різних сфер життя шляхом прийняття так званих «договорів про заснування», а й в географічному розширенні його меж за рахунок вступу до Європейських Співтовариств/Європейського Союзу нових держав. Так, станом на 2020 р. після сімох розширень ЄС нараховує 27 держав-членів (до виходу Великобританії з ЄС 31 січня 2020 р. було 28 держав-членів ЄС), хоча фактично державами-засновниками цього об'єднання були лише шість держав Західної Європи після Другої світової війни.

‘Таким чином, від початкового етапу європейської інтеграції у 1950-х рр. держави Європи працювали над поглибленням саме економічної інтеграції її членів. Однією з цілей було досягнення повної економічної інтеграції та введення єдиної європейської валюти. Врешті 30 червня 2002 р. було створено економічний і валютний союз в Європейському Союзі. Отже, ЄС на сучасному етапі є найвищим рівнем економічного інтеграційного об'єднання в світі.

IV. Закріплення знань учнів

«Мозковий штурм»

- На Вашу думку, яка головна причина створення Європейського Союзу?
- Хто запропонував план часткової економічної інтеграції між Францією та Німеччиною?
- Що вам відомо про «декларацію Шумана»?
- Скільки країн підписали договір про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі? Назвіть їх.
- Що було встановлено Римським договором?
- Які виклики були для Європейського співтовариства у 1970-ті роки?
- Назвіть позитивні результати створення спільного ринку для громадян і споживачів.

- Коли була введена в обіг єдина європейська валюта євро?
- Які позитивні наслідки створення єврозони?
- Що робив ЄС для того, щоб мінімізувати результати фінансово-економічної кризи в країнах-членах ЄС?
- Чи можна вважати ЄС державою?

V. Рефлексія:

Метод «Три – два – один»

Метод, схожий на синквейн, можна використовувати презентацію.

- 1) У першому рядку (або на першому слайді) записуємо три факти, які були новими, цікавими, несподіваними на уроці.
- 2) У другому – два факти, які здалися нецікавими, некорисними або вже були відомі учням.
- 3) У третьому – один факт, який хотілось би вивчити детальніше, поглибити знання.

VI. Підведення підсумків уроку:

Оголошення оцінок та аналіз роботи учнів на уроці.

VII. Домашнє завдання:

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника та відеоматеріали з теми:
 - про ідею створення «Сполучених Штатів Європи» Вінстона Черчілля за посиланням:
URL: https://www.youtube.com/watch?v=q_wEQ4gYujA
 - гімн Євросоюзу «Ода радості» Людвіга ван Бетховена можна за посиланням:
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=q30GxJk0SII>
 - про Жана Моне «Jean Monnet: the unifying force behind the birth of the European Union» можна ознайомитися за посиланням:
URL: <https://www.google.com/search?q=відео+«Jean>
 - про декларацію Роберта Шумана за посиланням:
URL: https://www.youtube.com/watch?v=pzhpA7_-1oA
 - більш детально про Конрада Аденауера за посиланням:
URL:
https://european-union.europa.eu/system/files/2021-06/eu-pioneers-konrad-adenauer_en.pdf
 - з історії створення ЄС Treaty of Rome: 60 year anniversary:
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Xo6ltcTPaXc>
2. Пройти тест за посиланням:
https://docs.google.com/forms/d/1A9ewipoQPJ9y5wp9ldUREEB1k8eOxvJhBbRO_ImUQwE/edit
3. Написати есе на тему: «Роль ЄС в сучасному геополітичному просторі» / «Перспективи розвитку: розширення чи поглиблення протиріч всередині ЄС».

4. Виконати практичну роботу у формі воркшопу, спираючись на методичні рекомендації, надані нижче.

Воркшоп

Методичні рекомендації:

Здобувачам освіти пропонується реалізувати навчальний проєкт, для чого потрібно розділитись на пари (або групи), обрати для аналізу один із документів, що регулюють правові основи функціонування Європейського Союзу. Підготовка проєкту передбачає колективну роботу над однією з обраних тем. Презентує результат роботи групи один представник від групи на наступному занятті (уроці).

Для полегшення процесу аналізу документів пропонується наступна схема:

1. Вказати причини поглиблення інтеграційних процесів у період, що вивчається.
2. Визначити роль та місце документа, що вивчається, у цьому процесі.
3. Проаналізувати, використовуючи текст, нові механізми співпраці у економічній, політичній, соціальній, зовнішньополітичній сферах, політиці спільної безпеки; у сфері юстиції та внутрішніх справ.
4. Схарактеризувати систему органів управління ЄС у зазначений період.
5. Визначити, яким чином документ, що вивчається, встановив, підтвердив чи й модифікував інституційну систему ЄС.
6. Схарактеризувати провідні положення документа. Визначити сфери виключної, спільної та допоміжної компетенції між ЄС та країнами-членами.

Аналіз документу і його логічна презентація – це завдання, в якому слід дотримуватися чіткості, лаконічності й бути максимально конкретним. Фахівці з проєктного менеджменту радять користуватися SMART-моделлю, розробленою німецьким ученим Пітером Друкером. SMART модель – аббревіатура 5 критеріїв, за якими можна оцінити явище / документ – specific, measurable, attainable, relevant, time-bound (конкретність, вимірність, територіальність, реалістичність, визначеність у часі).

S – необхідно чітко сформулювати тему / явище / назвати документ;

M – визначити конкретні причини явища (зовнішні та внутрішні), яке характеризується;

A – описати основні елементи документа, ключові пункти;

R – розповісти про імплементацію документа;

T – сформулювати чіткі результати (з визначенням хронологічних меж), які стали наслідком імплементації документа.

Тексти джерел можна знайти в практикумі Європейський Союз: від ідеї до імплементації. Є 24 Практикум / Упорядники: М. К. Кеда та ін.: Навч.-метод. Посібник. Чернігів : Десна Поліграф, 2017. 616 с.

URL:

https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/Практикум_ЄС_від-ідеї-до-імплементації.pdf

Перелік документів для аналізу:

1. Договір про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) (1957 р.).
2. Договір про створення Європейського співтовариства з атомної енергетики (Євратом) (1957 р.).
3. Шенгенська угода (1985 р.).
4. Єдиний Європейський Акт (1986 р.).
5. Договір про утворення Європейського Союзу (Маастрихтський договір, 1992 р.).
6. Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти (Лісабонська угода, 2007 р.)